

תוכן עניינים

מבוא	2
1. רקע על תחום המידע כשיטת לוחמה	3
2. אסטרטגיית הלוחמה של רוסיה בתחום המידע	8
3. עיצוב התודעה כאמצעי לחיזוק מעמדה וכוחה של רוסיה	14
4. מלחמת המידע של רוסיה מול ארצות הברית	19
סיכום	24
ביבליוגרפיה	26

מבוא

במהלך עימותים ומתיחות של מדינה אחת עם אחרת זאת יכולה להשתמש בשני סוגי עוצמות – עוצמה קשה שמתארת את העוצמה המוחשית כמו עוצמה צבאית, ועוצמה רכה המתארת עוצמה בלתי מוחשית כמו כוח דיפלומטי, כלכלי, רעיוני, אידאולוגי, תרבותי וכדומה (Nye, 1990, pp. 166-167). מלחמת מידע משתייכת לסוג העוצמה הרכה, והיא כוללת תהליכים של תעמולה, הונאה, התקפות סייבר ולוחמה פסיכולוגית. עוצמה זו עושה שימוש באמצעי התקשורת המצויים כיום כדוגמת עיתונות, רדיו, טלוויזיה, תקשורת לוויינית וכמובן האינטרנט ושלל האפשרויות המצויות בו (שי, 2013, ע' 83).

רוסיה רואה במלחמת המידע כסוג של דוקטרינה לניהול עימות מול מדינה. בתפיסתה של רוסיה, כעת כל עימות – צבאי או אזרחי, ילווה תמיד במלחמת מידע. מטרת מלחמת המידע של רוסיה היא בין היתר ליצור בלבול בקרב היריב, לערער את יסודות אמון הציבור במוסדות המדינה, לפגוע במערכות פוליטיות, חברתיות וכלכליות ובכך לאפשר להפחית את עלויות המלחמה הקונבנציונאליות כאשר במידה זאת תפרוץ מפאת חולשה ובלבול של היריב (Giles, 2016, p. 6). מלחמת המידע של רוסיה הפכה לאורך השנים לכלי בלתי נפרד מדוקטרינת הלחימה שלה והיא עשתה שימוש בשיטה זו במגוון עימותים שהיא ניהלה משנות ה-90 ואילך (Riehle, 2021, p. 2). אף על פי כן, מלחמת המידע של רוסיה איננה אחידה והיא מותאמת בהתאם לאופי זירת העימות. רוסיה מגדירה מספר זירות כאסטרטגיות עבודה, כמו הזירה הפנימית הלאומית, והן הזירה הבינלאומית בדגש על חבר המדינות והזירה המערבית. בכל זירה מתפתחת אסטרטגיית מלחמת מידע חדשה עם מטרות שונות, ואין הדבר רומז כי כל זירה תוביל לעימות אלים (מיכלין-שפיר, סימן טוב ושעשוע, 2019, ע' 245). **שאלת המחקר: מהי שיטת הלוחמה אותה מפתחת רוסיה בתחום המידע?**

מטרת המחקר היא לבחון את שיטת מלחמת המידע שאותה מפתחת רוסיה ולהבין את האופן שבו היא משתמשת בה באזורים אסטרטגיים שונים עבודה. מתוך כך מתגבשת השערת המחקר, לפיה: רוסיה משתמשת בתחום המידע בכדי להשפיע על מכלול מרכיבים בזירות אותן מגדירה כאסטרטגיות בדגש על פעולות אותן מבצעת באמצעות המידע לשם השפעה ועיצוב התודעה של קהלי יעד מגוונים.

שאלת המחקר והשערת המחקר יבחנו לפי הפרקים הבאים: הפרק הראשון יתמקד בהצגת רקע תיאורטי לעבודה. פרק זה יתאר את תחום המידע כשיטת לחימה ובו אציג תחילה את גישת העוצמה הרכה, ולאחר מכן כיצד מלחמת המידע מהווה רכיב משמעותי בתפיסת העוצמה הרכה. הפרק השני יתמקד באסטרטגיית הלוחמה של רוסיה בתחום המידע. פרק זה יתאר את ההגדרות של מלחמת המידע שרוסיה מקיימת, המניעים של רוסיה לפיתוח שיטת מלחמת המידע, המבנה של קהילת המידע, והטכניקות שבהן רוסיה מיישמת את מלחמת המידע בפועל. הפרק השלישי בעבודה יתמקד באופן שבו רוסיה מעצבת את התודעה כאמצעי לחיזוק מעמדה וכוחה. פרק זה יתמקד בשני תחומי עיצוב תודה – תחום פנימי-לאומי ותחום בינלאומי. באמצעות הפרק יהיה ניתן להבין את האזורים האסטרטגיים החשובים לרוסיה בתחום מלחמת המידע ואת ההבדלים בעיצוב התודה בין בתחום הלאומי לבין הבינלאומי. הפרק הרביעי והאחרון יתמקד במלחמת המידע שרוסיה מנהלת מול ארה"ב. פרק זה יתמקד בשנים 2016-2020 שכללו אירועים משמעותיים בתחום מלחמת המידע כמו ההתערבות הרוסית בבחירות לנשיאות ארה"ב והמאבק נגד התפשטות נגיף הקורונה. הפרק גם יתאר בקצרה מספר טכניקות שבהן ארה"ב מנסה להתמודד מול מלחמת המידע של רוסיה. סיכום ומסקנות מן העבודה יוצגו בסופה.

1. רקע על תחום המידע כשיטת לוחמה

פרק זה ימשש כפרק תיאורטי שבאמצעותו יהיה ניתן להבין את התפתחות אסטרטגיית לוחמת המידע של רוסיה. הפרק יציג את שילובה של מלחמת המידע בקונפליקטים המודרניים, כסוג של דוקטרינת מלחמה שאיננה אלימה ומוחשית אלא כזו שנועדה להשפיע על התודעה. לפיכך הפרק תחילה יתאר את מודל העוצמה הרכה שמתאר את האופן שבו מדינות עושות שימוש בעוצמה שאיננה מוחשית, ולאחר מכן אתאר את מלחמת המידע שמהווה חלק חשוב בעוצמה הרכה של המדינות. תחת עקרונות מלחמת המידע אציג את הענפים השונים של המלחמה, הטכניקות ומידת היעילות של מלחמת המידע.

עוצמה רכה

כאשר מדינה מנהלת קונפליקט מול סוכן אחר, זאת מפעילה את עוצמתה. עוצמה מתייחסת ליכולת של מדינה להשפיע על מדינה אחרת ולחייב אותה לפעול לפי מדיניותה של זאת הראשונה. עוצמה של מדינה איננה נמדדת רק בעוצמה צבאית כי אם גם בעוצמה כלכלית, חברתית, טכנולוגית ואפילו תרבותית. תפיסה מלמדת כי למושג עוצמה ישנם שני מובנים – עוצמה מוחשית ועוצמה בלתי מוחשית. עוצמה מוחשית מזוהה בעיקרה כעוצמה צבאית. עוצמה זו עושה שימוש בכוח מוחשי כמו כלי מלחמה, חיילים, הרס פיזי, והשתלטות על טריטוריות ומבנים פיזיים. כלומר שימוש במשאבים פיזיים מצד המדינה בכדי לפגוע ולהרוס משאבים פיזיים של היריב (הרכבי, 2005, ע' 459).

עוצמה צבאית, מסמלת לעיתים קרובות יוקרה של המדינה שכן בכוחה להקים תשתית שמפתחת ומתחזקת כוח צבאי מרשים הדורש ידע ומיומנויות טכניות, פיתוח תשתיות, יכולת תיאום ושימוש בכוח הצבאי במהלך המלחמה. לפיכך מדינות רבות התמקדו לאורך ההיסטוריה בהשגת עוצמה צבאית בכדי להגביר את יוקרתן בזירה הבינלאומית ולהרתיע יריבים. לא פעם, העוצמה הצבאית הוכיחה את עצמה לאורך שנים כאחת שיכולה להביא לניצחונות, אך חשוב לציין כי עוצמה צבאית איננה בהכרח יכולה תמיד להשיג את הניצחון. העוצמה הצבאית יכולה להפעיל לחץ ולאיים על היריב לבל המדינה תשתמש נגדו בכוח צבאי אם זה לא ישנה את מדיניותו המתריסה כלפי המדינה. כך יכול להיווצר מצב שעוצמה צבאית יכולה לסייע לתהליכי משא ומתן, כך שגם ללא הפעלת כוח ניתן להגיע לסיום קונפליקט. כמו כן, ידוע כי עוצמות צבאיות לא בהכרח מביאות לניצחון במלחמה, גם כאשר אחד הצדדים מחזיק ביתרון צבאי ברור מול יריבו בראשית המלחמה. למשל במלחמת העולם השנייה גרמניה ויפן החזיקו בעוצמה צבאית עדיפה על פני ארה"ב, אך שתיהן הפסידו בסופו של דבר לארה"ב ונכבשו על-ידיה; ואילו ארה"ב שהחזיקה בכוח צבאי עצום וגרעיני התקשורת להביס את וייטנאם בשנות ה-60 וה-70 (הרכבי, 2005, עמ' 459-460).

החוקר ניי (Nye, 1990, pp. 166-167) סבור כי לצד העוצמה המוחשית – כמו זאת הצבאית, גם עוצמה בלתי מוחשית הינה בעלת השפעה על הקונפליקטים בין סוכנים שונים. עוצמה זו מוגדרת כעוצמה רכה, בעוד שהעוצמה המוחשית קרויה עוצמה קשה. עוצמה רכה מלמדת כי לעיתים קונפליקטים ומלחמות אינן מנוהלות ומנוצחות רק בכוח צבאי כי אם גם בכוח לא צבאי ולא מוחשי. עוצמה רכה היא למעשה סט של עוצמות שיש למדינה כמו עוצמה תרבותית, כלכלית, חברתית, אידיאולוגית ורעיונית שבאמצעותן המדינה מצליחה להשפיע על מדינות אחרות. עוצמה רכה מאפשרת למדינה להשפיע ולחייב מדינות אחרות לפעול לפי רצונה של בעלת העוצמה באמצעות כוחות לא מוחשיים כמו יכולות כלכליות ודיפלומטיות שכופות על היריב לשנות את המדיניות. כמו כן ישנו עניין של רצון לחקות ולאמץ את עוצמתה של מדינה מסוימת, כמו כוח תרבותי וכלכלי ולנסות ולהיות דומים למדינה בעלת העוצמות הללו. בדובר בעוצמה שאיננה כפייתית כי אם מבוססת על אימוץ ערכים ועקרונות, כמו רקע תרבותי וכלכלי שהוכיחו את עצמם כבר במדינה אחרת.